

COMUNICACIÓ

Carme Merchán Cantos: *Figuracions de la natura en alguns poemes (contemporanis)*

Si la natura era la resposta, quina era la pregunta? Aquest és l'enginyós títol d'un dels llibres de l'investigador Jorge Wagensberg. Seguint la proposta continguda en el títol d'aquest llibre, jo voldria dir que la idea o pregunta reguladora que orienta la meua comunicació sobre la natura és la que segueix: si l'ésser humà també és natura, a què fa referència la pregunta sobre què és la natura? O qui és aquest ésser natural que es pregunta què és la natura?

Aquest aclariment em sembla important, perquè crec que la pregunta sobre la natura té, almenys, dos possibles vessants: el primer semblaria plantejar-se què és allò que no és humà, que ens fa front i que anomenem natura. És a dir, versaria sobre el tema clàssic de la natura (món no humà) *versus* la cultura (món humà). La segona qüestió podria formular-se així: què és allò humà-natural que es confronta, de dins estant, amb una realitat natural més ampla? O, per posar-ho també en termes clàssics, quines són les relacions entre el microcosmos i el macrocosmos?

La meua comunicació se centrarà en aquest segon vessant. És per això que he decidit aproximar-me al tema de la natura a partir de la poesia, la qual, en gran mesura, és una indagació figurativa sobre les relacions entre el microcosmos i el macrocosmos. Un exemple clar, al meu parer, el constitueix la poesia de J.V. Foix. En concret, he triat dos sonets del llibre *Sol, i de dol*. Amb un es comença i amb l'altre s'acaba el grup de sonets aplegats sota l'epígraf «No'm clam d'algú qu'en mon mal haja culpa» (vers del gran poeta medieval Ausiàs Marc) i comencen respectivament així: «Sol, i de dol, i amb vetusta gonella» i «És per la Ment que se m'obre Natura.» Primer els llegiré i després els comentaré.

Sol, i de dol, i amb vetusta gonella,
em veig sovint per fosques solituds,
en prats ignots i munts de llicorella
i gorgs pregons que m'aturen, astuts.

I dic: On só? Per quina terra vella,
—per quin cel mort—, o pasturatges muts,
deleges foll? Vers quina maravella
d'astre ignorat m'adreç passos retuts?

Sol, sóc etern. M'és present el paisatge
de fa mil anys, l'estrany no m'és estrany:
jo m'hi sent nat; i en desert sense estany

o en tue de neu, jo retrob el paratge
on ja vaguí, i, de Déu, el parany
per heure'm tot. O del diable engany.

L'altre sonet diu així:

És per la Ment que se m'obre Natura
a l'ull golós; per ella em sé immortal
puix que l'ordén, i ençà i enllà del mal,
el temps és u i pel meu ordre dura.

D'on home só. I alluny tota pastura
al meu llanguir. En ella l'Irreal
no és el fosc, ni el son, ni l'Ideal,
ni el foll cobeig d'una aurança futura,
ans el present; i amb ell, l'hora i el lloc,
i el cremar dolç en el meu propi foc
fet de voler sense queixa ni usura.

Del bell concret faig el meu càlid joc
a cada instant, i en els segles em moc
lent, com el roc davant la mar obscura.

M'agradaria comentar-los tot posant-los en relació. El primer sonet es planteja una pregunta: «I dic: On só?», la qual és una pregunta pel lloc, el *situs* del poeta com a ésser humà. És, en definitiva, una pregunta sobre la situació humana. Aquesta situació és pensada a partir de determinades figuracions del món natural com ara «terra vella», «pasturatges muts», «cel mort» i «astre ignorat». Les dues primeres imatges, «terra vella» i «pasturatges muts», fan referència al món sublunar, per dir-ho així, mentre que

les dues darreres, «cel mort» i «astre ignorat», ens remetent al món supralunar. Aquesta divisió pot suggerir que el que resulta peculiar de l'ésser humà és ser ciutadà de dos mons, el terrè i el celeste, i posa de manifest una oscil·lació que es mantindrà al llarg dels divuit sonets que componen la primera secció de sonets aplegats sota l'epígraf «No'm clam d'algú qu'en mon mal haja culpa». Però aquest problema del *situs* el resol el poeta en clau temporal: «Sol, sóc etern./ Jo m'hi sent nat.» Per a figurar aquesta nova situació que conté una contradicció (ser etern i sentir-se nat), el poeta fa servir dues imatges: estar en un «desert sense estany» o «en叔 de neu». El desert és la solitud i que no hi hagi estany representaria que no hi ha aigua ni possibilitat d'imatges reflectides en ell a mode de mirall. D'altra banda, el «叔 de neu» ens torna a remetre a allò supralunar, i el fet que sigui de neu ens fa pensar en aigua condensada, immobilitzada, eterna. La tensió entre allò etern i allò peremptori també és recurrent al llarg d'aquests divuit sonets: estem i no estem, som i no som. Si bé en aquest sonet sembla decantar-se pel pol de l'eternitat, veurem que en el següent no sembla pas ser així. El sonet «Sol, i de dol i amb vetusta gonella» conclou, però, amb un altre dubte: «jo retrob el paratge/ on ja vaguí, i, de Déu, el parany/ Per heure'm tot. O del diable engany». Aquest dubte ens remet al famós tema del geni maligne cartesià i, en definitiva, ens confronta amb el problema de si allò que sentim i pensem és realitat o ficció.

Si el primer sonet, «Sol, i de dol, i amb vetusta gonella», tracta el que hem anomenat problema de la situació de l'ésser humà, el segon, «És per la Ment que se m'obre Natura», abordaria el problema de la identitat. En ell, en comptes d'una pregunta central ens trobem amb una afirmació rotunda: «D'on home só». La Ment humana és representada com un «ull golós». Aquesta ment fa que el poeta com a ésser humà se sàpiga immortal, i té una tasca ordenadora i integradora: «El temps és u i pel meu ordre dura». Aquest vers, si bé constitueix una afirmació, acabarà mostrant més aviat un desig: el de saber-se i sentir-se amb una identitat personal integrada. I es tracta més aviat d'un desig, perquè els versos que segueixen tornen a plantejar la polaritat que analitzàvem en el sonet anterior: la irrealitat d'un present «i amb ell l'hora i el lloc», enfront de la realitat única de l'instant «i en els segles en moc / Lent com el roc davant la mar obscura». De fet, al llarg de tots aquests sonets,

el poeta està lluitant precisament per aconseguir la unitat del jo, el qual corre sempre el risc de disgregar-se (Josep Romeu i Figueras, «Sol, i de dol», de J.V. Foix). En aquest cas el poeta sembla pendre partit, no per l'eternitat, allò immutable, sinó per allò canviant, terrenal: «Del bell concret faig el meu càlid joc». I així ens trobem amb una identitat personal, amb un jo que és representat figurativament de tres curioses maneres: un «cremar dolç en el propi foc», que fa «del bell concret» un «càlid joc» i que es mou «dent davant la mar obscura». Aquestes imatges tenen resonàncies d'Heràclit i Anaximandre: el jo és, com el foc, u i divers alhora, però per sentir-se consolidat, permanent, inicia un «càlid joc» que li permet d'imaginar-se com un «roc», com si el mateix aire enrarit que és el foc pogués donar lloc a aquell aire condensat que és el roc.

Hem intentat mostrar com, per a situar-nos i per a saber qui som com a éssers humans el poeta Foix s'ha ajudat de les diverses figures que ens ofereix la natura. Sembla que figurant-nos i refigurant-nos què és allò altre (un paisatge o la mar obscura) poguéssim aprendre quin és el nostre lloc en el cosmos i qui som nosaltres (un desert sense estany, un «tuc de neu» o un «roc» que es mou lent davant la «mar obscura»).

I és per tot aquest seguit de suggeridores figuracions de la natura humanitzada que jo també he volgut fer de la interpretació d'aquests sonets de Foix «el meu càlid joc».